

soglasje. Tu nas zanima predvsem sosedstvo med Italijani in južnimi Slovani. Vsaj poldrugo tisočletje je stara ta soseščina...»

Želeti je, da bi politiki in narodni voditelji sledili vzgled učenjakov in pesnikov, posebno italijanskih slavistov, ki si vsemu nakljub nikoli niso nehali prizadevati, da bi soseščina med jadranskimi narodi postala blagoslov.

Samo tedaj bo napočil blaženi dan, o katerem je pel nesmrtni France Prešeren, dan

*ki, koder sonce hodi
prepír iz sveta bo pregnan,
ki rojak
prost bo vsak,
ne vrag, le sosed bo mejak!*

(Iz rokopisa prevedel J. G.)

V Trstu, 3. aprila 1954.

FRANCOSKI SLAVIST O TURGENJEVU

V začetku letošnjega leta je v Parizu izšla v založbi Slovanskega inštituta Pariške univerze doktorska disertacija prof. Henri Granjarda »Ivan Tourgueniev et les courants politiques et sociaux de son temps«.

Avtor je napisal svoje delo na temelju vestnega proučevanja v Parizu in Pragi dostopnih virov, bogate literature o Turgenjevu in njegovi dobi (bibliografija navaja več ko dvesto naslovov — razen del Turgenjeva in njegove korespondence). Vendar pomen tega dela ni le v njegovi znanstveni dokumentiranosti in obilici gradiva, temveč zlasti v koncepciji in nazorih avtorja. Bistveno za Granjarda je namreč to, da obravnava problem z naprednega stališča, z globokim razumevanjem družbene vloge tega pomembnega ruskega pisatelja. Morda ne bo odveč, če z delom prof. Granjarda seznanimo tudi slovenskega bralca, zlasti še, ker je po vojni pričela pri nas izhajati obširna zbirka izbranih del Turgenjeva.

Kdor proučuje dela o posameznih vprašanjih ruske književnosti, ki so izšla v zadnjih časih v raznih jezikih, lahko opazi, da avtorji posvečajo največ pozornosti estetski in stilistični in manj ideološki strani kakega književnega dela. To velja tudi za Francoze. Večinoma gre ali za analizo estetske vrednosti dela ali pa za natančno ugotovitev včasih celo manj pomembnih dejstev na temelju natančno preiskanega gradiva. Sintetičnega pogleda na stvari po navadi ne najdemo. Taka metoda pa je zlasti neprimerna za obravnavanje ruske književnosti devetnajstega stoletja, ki je izrazito ideološka. Književnost je bila v Rusiji močan družbeni činitelj, mnogo bolj ko na Zahodu, prav zaradi ruske zaostalosti in carskega despotizma — saj je bilo politično življenje v Rusiji izredno nerazvito ter je bila tako književnost dostikrat skoraj edino torišče ideološke borbe.

In prav ideološki pomen Turgenjeva je pokazal v svojem delu prof. Granjard. Pisec zavrača legendo o Turgenjevu-čistem umetniku, ki da je po nekem nesporazumu postal pisatelj z družbeno smerjo ter vse življenje skušal streči tej zahtevi, kateri se je upirala vsa njegova narava (na tem stališču so stali zlasti avtorji na prelomu stoletij, pa tudi ruski emigrantski avtorji, n. pr.

Ajhenvald, Zajcev, v precejšnji meri tudi Geršenzon in Gruzinski). S svojimi izvirnimi izsledki je podprl mnenje, da je bil Turgenjev »poète citoyen«, človek, ki v svojem delu brani določene nazore.

Ti nazori so se v različnih razdobjih spreminjali — od romantičnega individualističnega puntarstva preko dokaj določenih naprednih pozicij v dobi sodelovanja s Herzenom in krogom napredne revije »Sodobnik« do zmerne liberalizma po prelomu z revolucionarnim krilom ruske književnosti. Avtor nam pokaže svetovnonazorski razvoj Turgenjeva, njegov odnos do glavnih ideoloških smeri doma in na tujem ter nariše izredno živo sliko razmer v Rusiji od tridesetih do sedemdesetih let preteklega stoletja. Pri tem mu je pomagalo izredno poznavanje ruske zgodovine devetnajstega stoletja in ruskega življenja sploh, prav tako pa poznavanje Nemčije tistih časov. Kakor na večino njegovih sodobnikov, je na Turgenjeva, ki je študiral v Nemčiji, močno vplivala nemška filozofija — zlasti Hegel in pozneje Schopenhauer. Iz izvajanj avtorja jasno vidimo, da je Turgenjev vse svoje življenje ostal zvest svojim glavnim idealom — osebni svobodi, sovraštvu do nasilja in humanizmu. V nasprotju z večino francoskih avtorjev, ki dokaj površno pripisujejo svobodomiselnost Turgenjeva zlasti francoskim vplivom, izvaja prof. Granjard to osnovno značilnost nazorov Turgenjeva iz ruske stvarnosti, iz njegovih izkušenj v mladosti, ki jo je preživel v graščini, kjer je lahko od blizu spoznal vse strahote nevoljništva, in iz ruskih družbenih razmer sploh. Rast naprednih idej v sredi preteklega stoletja izvaja zlasti iz položaja ruskih vladajočih razredov, iz razkroja patriarhalnega gospodarstva pod pritiskom naraščajočih kapitalističnih odnosov.

Za to dobo je značilno, da zemljiško plemstvo (vodilni razred v ruski kulturi) izgublja svoje gospodarske pozicije in išče izhoda iz zagate, v katero ga je pripeljalo zaostalo, skoraj naturalno gospodarstvo graščin. Prav med plemstvom kot edinim izobraženim razredom se pojavljajo zagovorniki spremembe družbenega reda, v prvi vrsti odprave nevoljništva. Pojavljajo se težnje približati rusko politično in družbeno ureditev ureditvi meščanskega Zahoda. Tako se pri naprednejših zastopnikih izobraženega plemstva včasih nejasno spoznanje gospodarske nujnosti prepleta z idealnimi pobudami, z odporom zoper nasilje, s spoštovanjem človeškega dostojanstva. Vse to ustvarja komplicirano psiho ljudi, ki sicer obsojajo obdajajočo jih stvarnost, ne morejo pa z njo dokončno prelomiti. Večinoma ostajajo med dvema taboroma — reakcijo in revolucionarnimi demokrati — napadani od obeh. Vendar, čeprav so med taboroma, niso indiferentni. Značilna je namreč zanje prav prizadetost, poostreno zanimanje za družbena in ideološka vprašanja. Zato je tudi nemogoče obravnavati dela velikih ruskih realistov, ne da bi poznali ruske razmere in takratne ideološke tokove, ki so se odražali v književnosti. In prav to poznavanje in razumevanje moremo šteti v zaslugo avtorju pričujoče knjige.

Prof. Granjard namreč pokaže družbeno vlogo Turgenjeva kot zastopnika določene družbene skupine, naprednega plemstva, ki se je v dobi pred kmečko odvezo leta 1861 borilo na skupni fronti z maloštevilnimi revolucionarji večinoma neplemiškega porekla, a je pozneje ostala na polovici poti. Glavni sovražnik Turgenjeva in njegovih somišljenikov je bilo nevoljništvo, in ko je to padlo, so se začeli umikati. Ko reforme niso prinesle pričakovanega uspeha, so revolucionarni demokrati začeli z aktivno borbo, medtem

ko je Turgenjev zapadel vedno močnejšemu razočaranju in pesimizmu (slednjega prof. Granjard razlaga s psihološkimi vzroki — nesrečna mladost in pomanjkanje vitalnosti, ki jih je razočaranje v možnost lahke in nekrvave zmage naprednih idej le utrdilo, Schopenhauer pa dal filozofsko obliko).

Ni verjel v možnost, da bi načela politične in duhovne svobode lahko zmagala, zlasti v Rusiji. Kajti čeprav je Turgenjev preživel večino svojega življenja v tujini, je vendar dobro poznal ruske razmere (vsaj do reforme — v revolucionarnem gibanju mu marsikaj ni bilo jasno, a tu ga je oviralo tudi njegovo poreklo in združena s tem miselnost). Ni imel tistih iluzij, ki jim tako pogosto zapadejo emigranti — n. pr. Herzen, ki je v zadnjih letih, razočaran nad meščansko Evropo, pričakoval rešitve od ruskega kmeta. Sploh je bil Turgenjev eden izmed najbolj bistrovidnih ljudi svoje dobe, kakor ga označuje prof. Granjard, in prav to je povzročilo, da je bil pogosto v nasprotju z nazeri, ki so vladali v izobraženem in naprednejšem delu ruske družbe. Bil je n. pr. eden izmed maloštevilnih ljudi, ki so v času razmaha narodniškega gibanja videli, da bo Rusija nujno šla po poti kapitalističnega razvoja in da je idealizacija kmetov kot enotnega izraza »ljudskega duha« zgolj iluzija. Iluzij pa Turgenjev ni imel, a tudi vere ne. Ni bil borec, temveč le opazovalec. Boril se je le takrat, ko je šlo za stvari, ki so mu bile najbolj pri srcu — svoboda mišljenja in ustvarjanja.

Prof. Granjard je pokazal v svojem delu tragedijo Turgenjeva kot naprednega intelektualca, ki mu je za svobodo kot tako in ki ne najde poti, ki peljejo k njegovemu idealu. V tem pogledu je karakterističen njegov odnos do ruskega revolucionarnega gibanja. Ker mu je človekova notranja svoboda absolutna vrednota, ne dovoljuje, da bi mu jo kar koli omejevalo ter se zato krčevito brani slehernega pripadništva kakemu gibanju ali skupini. Nasilja ne priznava nikjer in za noben smoter ter z revolucionarji simpatizira le toliko časa, dokler so žrtve. Brž ko sežejo po nasilju-terorju, jih obsoja. Svoboda mu je možnost, neovirano misliti in ustvarjati, tisto, kar imenuje avtor pričujočega dela »svoboda mislečih, izobraženih ljudi«. Ni razumel, da notranje svobode, svobode mišljenja ni v družbi, v kateri vlada nesvoboda (to je po mojem mišljenju avtor še premalo podčrtal, čeprav je zapisal, da se je Turgenjev marsikdaj raje umaknil nesvobodi — slednje velja najbrž za njegov odhod v tujino — kakor da bi se proti njej boril). Pred nesvobodo se je Turgenjev umikal v svoj notranji svet, svet umetniškega ustvarjanja, a niti fantastične novele, ki jih je pisal konec svojega življenja, mu niso ubile zanimanja za probleme, ki so vznemirjali njegove sodobnike. A vendar ni predvsem političen mislec, marveč umetnik. Dobo in njene ljudi, njih nazore in ideale je vtlesil v like. »Ustvaril je like, v katerih se je njegova doba spoznala,« pravi avtor.

Ne da bi zanemaril umetniške plati (kateri je seveda posvetil manj pozornosti že glede na témo, ki si jo je izbral), je prof. Granjard pokazal živo podobo tega velikega ruskega pisatelja in originalnega misleca. Storil je pa še več: približal ga je naši dobi ter pokazal, da so vprašanja, ki so mučila Turgenjeva, pomembna in živa tudi za današnjega človeka. Tako je ta temeljita in zanimivo pisana knjiga, ki kaže globoko razumevanje postavljenega problema, pomemben prispevek k literarni zgodovini in sploh pomemben pojav v zahodni slavistiki.

Vera Brnčič